

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.271-287>

УДК: 329 (327)

© Тетяна Федорчак¹

ЧЕСЬКА ПРАВА ПАРТІЯ «СВОБОДА ТА ПРЯМА ДЕМОКРАТІЯ» І ЇЇ РЕАКЦІЯ НА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

Чеська Республіка, від початку неоголошеної війни рф проти нашої держави, стала одним із потужних прихильників України серед країн Європейського Союзу. Втім, не все чеське суспільство і не всі чеські політичні інститути, насамперед політичні партії, дотримуються такої позиції. На політичному ландшафті існують значні дискурсивні можливості для популістських правих радикальних акторів. Авторка проаналізувала політику популістської правої радикальної партії «Свобода і пряма демократія» (чеськ. *Svoboda a přímá demokracie – SPD*), акцентувала увагу на тому, як партія позиціонує себе, щоб заручитися підтримкою електорату, враховуючи нові суспільні настрої. Проведений контент-аналіз публікацій лідера партії Томіо Окамури виявив, що після початкового рішучого неприйняття російського вторгнення в Україну, партія повернулася до проросійських наративів, включивши війну в свій популістський нативістський дискурс, пропаганду ідей соціального шовінізму й економічного протекціонізму. Результати опитувань громадської думки свідчать, що прихильники партії критикують економічну підтримку України та біженців, демонструють доволі позитивне ставлення до рф, у порівнянні з електоратом інших політичних сил.

271

Ключові слова: політика Чеської Республіки, Томіо Окамура, суспільна поляризація, популізм, праві радикали, антипопулізм.

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри суспільних наук Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. E-mail: tetiana.fedorchak@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-8404-5526>.

**The Czech Right-Wing Party “Freedom and Direct Democracy”
and Its Response to the Russian-Ukrainian War**

The Czech Republic, since the beginning of the undeclared war of the Russian Federation against our state, has become one of the strongest supporters of Ukraine among the countries of the European Union. However, not all of Czech society and not all Czech political institutions, primarily political parties, adhere to this position. There are significant discursive opportunities for populist right-wing radical actors on the political landscape. The author analyzed the policies of the populist right-wing radical party “Freedom and Direct Democracy” (czech: Svoboda a přímá demokracie – SPD), focused on how the party positions itself, to gain the support of the electorate, taking into account new public sentiments. A content analysis of the publications of party leader Tomio Okamura revealed, that after an initial strong rejection of the Russian invasion of Ukraine, the party returned to pro-Russian narratives, by incorporating war into their populist nativist discourse, propaganda of ideas of social chauvinism and economic protectionism. The results of public opinion polls show that that party supporters criticize economic support for Ukraine and refugees, demonstrate a fairly positive attitude towards the Russian Federation, compared to the electorate of other political forces.

Keywords: Czech Republic politics, Tomio Okamura, social polarization, populism, right-wing radicals, anti-populism.

Постановка наукової проблеми. Серед держав-членів Європейського Союзу Чеська Республіка (ЧР) займає одне з перших місць у підтримці воєнної потуги України проти російського вторгнення у лютому 2022 р. Голова Громадянської демократичної партії (чеськ. Občanská demokratická strana – ODS) і прем'єр-міністр Чехії (з вересня 2021 р.) Петр Фіала серед перших високопоставлених політиків відвідав Київ (у березні 2022 р.), разом із заступником прем'єр-міністра Польщі Ярославом Качиньським та прем'єр-міністром Словенії Янезом Яншою. ЧР відразу ж представила Україні широку військову підтримку, ввела політику відкритих кордонів для українських біженців, яким надала притулок, широку соціальну підтримку (включаючи фінансову та житлову допомогу). Майже півмільйона українців (або 5% від усього населення Чехії), прибули до країни на початку війни. ЧР стала домівкою для однієї з найбільших груп переміщених українців у ЄС.

Втім, події пов'язані з війною в Україні, збільшення кількості прибулих в Чехію українців, викликають неоднозначні суспільні настрої в середовищі чеських громадян, негативно впливають на зростання популізму серед частини чеських політичних партій. Особливо чітко виявляє популістські настрої та наративи права радикальна партія «Свобода і пряма демократія» (СіПД), демонструючи власну реакцію на війну. Дослідження діяльності даної партії, показують, що СіПД позиціонує себе щодо війни у політичній частині партійної комунікації таким чином, щоб заручитися підтримкою чехів у досить складний період, враховуючи нові суспільні настрої. Проведений аналіз публікацій лідера партії Томіо Окамури в соціальних мережах показав, що після нетривалого осуду російського вторгнення, СіПД повернулася до проросійського популістського дискурсу, поєднує проблеми війни з енергетичною кризою та інфляцією, в основному як спосіб просування ідей соціального шовінізму й економічного протекціонізму. Електорат СіПД підтримує партійну політику, критикує економічну допомогу Україні та біженцям, які прибули до ЧР; прихильники СіПД позитивно ставляться до РФ, в порівнянні з виборцями, які голосують за інші партії.

273

Мета статті полягає в дослідженні появи та розвитку чеської правої радикальної партії «Свобода і пряма демократія» та її впливу на зміну суспільних настроїв щодо російсько-української війни. У статті використано статистичний, порівняльний, контент-аналізу, моніторинговий методи, системний і функціональний методологічні підходи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж тривалого часу розвиток і поширення правого радикалізму та популізму в діяльності європейських політичних лідерів і партій фокусує значну увагу міжнародної наукової спільноти. На Заході ці проблеми аналізували П. Бурд'є, Е. Лаклау, М. Кастельс, М. Канован, П. Тагарт, К. Мудде, Й. Рідгрен, Ж.-Ф. Сірінелі, Ж.-П. Ріу, Ж. Шевальє, Р. Янсен та ін. Багато українських науковців також досліджують дану проблему: В. Бебик, Д. Богущ, В. Бурдяк і Ю. Макар, М. Головатий, М. Дем'яненко, А. Круглашов, Н. Ротар, В. Фісанов та ін. Значний інтерес викликає монографія І. Кіянки «Історичні форми концептуалізації популізму як категорії політичної науки та ідеологічної норми» (Кіянка, 2016).

Вчені аналізують популізм як політичний рух, що виступає захисником мас, невдоволених умовами життя, пропонує прості рішення соціальних проблем. Німецький вчений К. Мудде визначає популізм як ідеологію, що ділить суспільство на групи антагоністів – «народ» та «корумповану еліту» і хоче перетворити політику на вияв загальної волі першої групи (Mudde, 2004).

Джерельною базою дослідження кейсу Чехії стали результати опитувань громадської думки чеського дослідницького агентства MEDIAN (2021–2022 рр.) та Центру дослідження громадської думки CVVM (2022–2024 рр.), щодо питань демократизації держави, ставлення чеського уряду та суспільства до агресивного вторгнення і військових злочинів РФ в Україні; наукові розвідки чеських дослідників: Є. Вірніцера, П. Води, В. Гавліка, С. Ганлея, М. Грбачека, А. Клюкнавської, Є. Молачека, Є Червенки та ін.

Актуальність проблеми вимагає використання різних матеріалів. Багато повідомлень ЗМІ пов'язано з критикою постачання ЧР Україн-
274
— ні зброї, військового спорядження, з допомогою українським біженцям тощо, зокрема такі наративи найчастіше зустрічаються в повідомленнях лідера правої радикальної популістської партії «Свобода і пряма демократія» Томіо Окамури. Тож, авторка проаналізувала доволі широкий масив джерел, які висвітлюють різні аспекти розвитку правого радикального популізму в ЧР.

Виклад основного матеріалу. Праві радикальні популістські ідеї не нові для політичного життя Чехії. Ще в 1989 р., під час переходу до демократії, в країні була заснована партія «Мітинг за республіку» чи Республіканська партія Чехословаччини, яка дотримувалася правих радикальних поглядів. За результатами виборів 1990-х рр. партія кілька разів входила до парламенту, але згодом втратила прихильність електорату (Hanley, 2012). Окрім кількох дрібних партій, підтримка яких майже не перевищує 1% (як у Робітничій партії чи Республіканської партії), у чеській партійній системі не було активної діяльності ультраправих партій упродовж першого десятиліття ХХІ ст., що відрізняло її від більшості партійних систем інших країн Європи. Проте, на загальних виборах нижньої палати законодавчого органу Чеської Республіки в 2013 р., популістський правий радикальний рух «Світанок прямої демократії Томіо Окамури» зміг подолати виборчий бар'єр і пройти до парламенту.

Політичний рух заснував Т. Окамура – відомий чеський підприємець і діючий сенатор чехо-японо-корейського походження, перед парламентськими виборами 2013 р. Його підтримали політики А. Розточіла, Р. Фіала й економіст П. Когоут (Okamura přišel). Але у вересні П. Когоут вийшов з руху через розбіжності між його й Окамури політичними поглядами (Okamura přišel). Метою своєї діяльності рух оголосив бажання взяти участь у парламентських і муніципальних виборах, а потім просувати елементи прямої демократії.

Рух «Світанок» досить активно включився у політичну передвиборчу боротьбу і за кілька місяців зумів так прорекламувати свою діяльність, що отримав на виборах майже 7% голосів і 14 місць у парламенті (з 200). Лідери руху взадіяли у передвиборній кампанії сильні антиелітарні й антикорупційні гасла, що позитивно вплинуло на результати виборів, адже політичний процес, що розвивався на той час у Чехії, був сприятливим для сприйняття виборцями такої стратегії. Через корупційні скандали початку століття на верхівці влади, ЧР мала доволі низьку суспільну довіру до провідних партій, посилену низкою політичних криз і падіння макроекономічних умов життя (Havlík, 2015).

275

З початку рух «Світанок» не цікавили питання, які піднімали радикальні праві, крім деяких заяв проти ромів. У діях руху не було розбіжностей. А далі виникли внутрішні суперечності про майбутнє. Окамуру звинуватили у витраті коштів і виключили з руху. У 2015 р. він заснував праву радикальну партію «Свобода і пряма демократія» (Je Okamurova SPD).

На відміну від «Світанку», нова СіПД відразу прийняла риторику правих радикалів: вела чіткий антимусульманський і антиімміграційний дискурс щодо кризи біженців і ксенофобські настрої проти біженців серед громадськості (Svoboda a přímá). В економіці СіПД об'єднала праві (за зниження податків) і ліві протекціоністські заходи (за підвищення державних пенсій) з соціальною підтримкою шовінізму (зупинення заходів соціального захисту іммігрантів і ромів). Партія зайняла жорсткі євроскептичні позиції (пропаганда та заклики до виходу Чехії з Євросоюзу – «Czexit»); провела чіткі авторитарні й антипрогресивні лінії, заперечуючи існування антропогенної зміни клімату; сформувала програмний профіль подібний до популістських правих радикальних партій в інших країнах Європи (Kim, 2020).

Рейтинг партії зростав і на загальних виборах 2017 р. СіПД набрала 11% голосів (22 місця) та трохи менше 10% (20 місць) на загальних виборах 2021 р. Втім, оскільки партія має популістський правий радикальний профіль, це відштовхує від неї інші опозиційні партії парламенту і перешкоджає розвитку її коаліційного потенціалу. Через праву радикальну позицію СіПД, євроскептизм і проросійський політичний дискурс, депутати вважають її токсичною і жодна з опозиційних партій не прагне до коаліції з нею.

Наголосимо, що СіПД одна з небагатьох проросійських / пропутінських партій чеського парламенту. Схожі позиції при голосуваннях у парламенті займала і Комуністична партія Богемії та Моравії, але на останніх виборах у жовтні 2021 р., вона вперше в історії Чехії, починаючи з 1993 р., не пододала виборчий 5% бар'єр і не пройшла до парламенту (В Чехії комуністи).

276 — Позитивне ставлення СіПД щодо дій рф інтегрувало антиліберальні, антиєвропейські, антиамериканські та ксенофобські наративи, зображуючи путіна та його режим як охоронців «традиційних» цінностей і християнства. У своїх постах у соціальних мережах Окамура схвалював зневажливу риторику путіна щодо міграції, одностатевих стосунків та ролі Заходу і США в світі. Лідер СіПД підтримував російський наратив щодо анексії Криму, створення донецької та луганської народних республік, висловлювання рф щодо держави України, «Революції Гідності» тощо. Партійні функціонери СіПД, поділяючи погляди лідера, визнали референдум у Криму легітимним, охарактеризували його як рішення, прийняте українськими громадянами, і навіть порівняли його з подіями у Чехословаччині 1918 р. (Hrbáček, 2018).

3 лютого 2022 р. СіПД не афішувала свого ставлення до війни, але коли реакція громадськості, після першого шоку від агресивних дій рф, стала більш зрозумілою, СіПД виробила наступний дискурс про війну: загальний і абстрактний антивоєнний наратив; загальна соціально-економічна оцінка війни у поєднанні з нативізмом (соціальний шовінізм); стійкий антиелітаризм.

Базову основу комунікації СіПД, пов'язану з війною, лідер описував як абстрактний антивоєнний наратив, чи узагальнено «агресія в Україні». Тобто, проблему слід вирішувати (без кримінальної відповідальності рф як агресора) на основі надто спрощеної версії реальності, в якій війни не було б, якби конфлікт вирішували «мир-

ним, дипломатичним шляхом» (Томіо Окамура – SPD, february, 2022). Це загальне і безпринципне твердження було єдиним коментарем Окамури про війну, опубліковане у соціальних мережах через кілька тижнів після вторгнення рф в Україну, яке задало тон подальшій позиції СіПД щодо війни: релятивізація відповідальності рф через приписування частини провини Україні та пояснення війни як логічної реакції на загрози безпеці рф. Подібну позицію потерпілого щодо України поширював офіційний нарратив рф. СіПД відкидала економічні санкції, введені проти рф ЄС, США та іншими країнами, як «неефективні» і критикувала військові поставки для України як такі, що потенційно можуть поглибити конфлікт і загрозу безпеці Чехії. Таким чином, абстрактні антивоєнні аргументи зрівняли позицію проти інтервенції, та зрештою сприяли легітимізації дій агресора.

Втім, прямих згадок про війну, рф, путіна та терміну «вторгнення» в повідомленнях СіПД і публікаціях Окамури в соціальних мережах майже не було. Більше того, навіть попередні позитивні згадки про путіна та його режим були видалені з Facebook Окамури (Molaček, 2022), можливо, щоб уникнути звинувачень у прямій симпатії до агресора. Водночас лідер СіПД охоче аналізував економічні труднощі й інші проблеми, спричинені війною. СіПД часто вказувала на високу інфляцію в ЧР, одну з найвищих в ЄС, і загрози енергетичної безпеки (ЧР дуже залежна від поставок газу з рф) на початку війни. Економічні меседжі Окамури показували широку концепцію конфлікту за принципом «не звинувачувати путіна». Хоча темпи інфляції і зростали, але ціни на енергоносії не були прямо пов'язані з агресією рф в Україні. СіПД ж використала їх як певні образи в комунікації, незахищеності і почутті страху, викликаних війною. Згодом СіПД відверто підтримала економічну політику рф щодо постачання енергоносіїв, легалізувала цей підхід, посилаючись на політику Угорщини, сіяла страх перспектив подальшої інфляції, спричиненої різким зростанням цін на газ. Окамура виступав за закупівлю «дешевого газу» від російського «газпрому», а не через «дорогий» газ з ринку в Німеччині.

СіПД також вміло сформулювала економічні наслідки війни через заклики до нативізму та соціального шовінізму. Загалом соціальний шовінізм уникає прямої критики самої держави загального добробуту і зосереджується на її масштабах (і витратах), наголошуючи на універсальності прав людини (De Koster, 2013). Таким чином, полі-

тичний вибір щодо видатків на соціальне забезпечення формується, з точки зору розсудливості, розподілу обмежених економічних ресурсів, встановлення конкуренції між (рідним, який цього заслуговує) «народом» і (чужими, що не заслуговують) «іншими».

Спочатку Окамура позитивно ставився до захисту українських біженців з «гуманітарних причин» і «абсолютно складного періоду часу». надав певну фінансову підтримку українським біженцям, попри погіршення макроекономічної ситуації та необхідності вдумливого підходу до обмежених державних ресурсів. Втім, швидко невідкладні заходи і заплановані державні виплати на інтеграцію, партія назвала витратними, що дестабілізують чеську соціальну систему та систему охорони здоров'я. Крім того, значна кількість біженців була представлена як виклик для ринку праці, системи освіти та безпеки громади. Лідер партії іноді (проте набагато рідше, ніж у випадку з неєвропейськими біженцями під час міграційної кризи 2015 р.) ставив під сумнів статус українських біженців, звинувачував їх в «очікуванні занадто багатьох солідарних і гуманітарних благ з нашого бюджету» (Tomio Okamura – SPD, april, 2022) і цим нівелював серйозність ситуації, стверджуючи, що «на більшій частині території України немає ніякої війни» (Wirnitzer, 2022). Згодом СіПД створила стійкий антиелітарний, антиурядовий наратив. Окамура звинуватив урядову коаліцію в некомпетентності, неефективних заходах, не здатності вирішити економічні проблеми країни.

278

—

На цьому дискурсивному тлі він сконструював нативістський розрив між чехами і українцями, стверджуючи, що уряд ставить потреби чужинців вище свого народу. Нативізм, який пропагує Окамура – політична позиція, що вимагає сприяння і надання привілейованого статусу корінному народу чи нації щодо приїжджих чи іммігрантів. Дії уряду П. Фіали Окамура описав так: «Уряд діє так, ніби це український уряд у вигнанні, а не уряд наших громадян. Дбає про українців, але не про громадян Чехії. [...] Так, матері-одиначки або люди, які є інвалідами давно чекають квартири без успіху, але пріоритет мають іммігранти, прибуття яких все ще підтримується пропозицією безкоштовного транспорту в спальних поїздах зі Львова» (Tomio Okamura – SPD, april, 2022). Тож, лідер і партія дотримуються підходу: уряд (і ЗМІ) пріоритетно підтримують українців і нехтують простими чехами, важкі обставини життя яких погіршилися через різке зростання цін на продовольство та енергію.

Війна почалася лише через кілька місяців після жовтневих 2021 р. чеських парламентських виборів. СіПД набрала трохи менше 10% голосів, що майже аналогічно до результатів виборів 2017 р. Опитування громадської думки показали помірне зростання популярності партії та її лідера після вторгнення РФ в Україну. Відповідно до даних опитування чеського дослідницького агентства MEDIAN, підтримка партії зростає з 8,5% у листопаді 2021 р. до 10% у березні 2022 р. та 14% у серпні 2022 р. Тож, можна констатувати, що підтримка СіПД є на рівні близько 12% (iDnes, 2022).

Зазвичай важко встановити причинно-наслідковий зв'язок між початком війни і підтримкою політичних партій, але в ЧР є цікава закономірність. Після вторгнення РФ в Україну, підтримка СіПД стала вищою, ніж у минулому, коли цей відсоток майже не перевищував 10%. Вкажемо і на зростання довіри чехів до Окамури. За даними Центру дослідження громадської думки (CVVM) у березні і травні 2022 р. Окамури довіряли 34% чехів, що на 10% більше, ніж середній показник, зафіксований за два роки до війни (Šervenka, Jaro, 2022).

279

Зростання підтримки СіПД співмірне з падінням громадської підтримки ведення війни Україною та допомоги нашій державі чеським урядом. За даними CVVM навесні 2022 р. майже 60% виборців підтримували загальну позицію уряду ЧР щодо України, а восени підтримка впала до 40%. Зниження очевидне і щодо конкретної політики: весною 73% респондентів підтримували фінансову допомогу Україні, а восени лише 55%; 54% опитаних підтримували надання Україні допомоги військовою технікою, а восени цей показник знизився до 43%. Загальний підхід до політики РФ з часом «пом'якшився»: весною 63% респондентів ратували за «тотальну політичну та економічну ізоляцію росії», а восени лише 49% (Šervenka, J., podzim, 2022).

Про певний зв'язок між суспільним сприйняттям війни та популярністю СіПД свідчать дані про прихильників окремих політиків. За опитуванням, проведеним CVVM у листопаді 2022 р. та січні 2023 р. 80% опитаних виборців СіПД не погоджувалися з підтримкою України урядом ЧР, а 70% з них були проти українських біженців в Чехії. Опитування CVVM, проведене у вересні-листопаді 2024 р. виявило, що більшість чехів не цікавляться ситуацією в Україні, а майже 60% з них не схвалюють дії уряду ЧР щодо підтримки державою захисту від повномасштабної агресії РФ (Šervenka, J., autumn, 2024). Попри це, на запитання про сприйняття поточної політичної та суспільної

ситуації 80% чехів наголосили, що вони відчувають страх (CVVM, 2023).

Тож, дані свідчать, що певний причинно-наслідковий механізм підтримки СіПД, у вигляді можливостей наданих їй кризою, існує. Партії вдалося цей механізм використати для мобілізації виборців навколо свого проросійського популістського нативізму (Interest in Politics, autumn, 2024).

Вторгнення рф в Україну глибоко вплинуло на правих радикальних популістів в Чехії. СіПД єдина значна популістська права радикальна партія в ЧР, яка продемонструвала адаптацію до кризової комунікації в новій ситуації. По-перше, партія «забула» про заяви, в яких відверто підтримувала путіна та рф чи вважала путіна прикладом для наслідування, яка захищала консервативні цінності путіна на противагу ліберальному і «декадентському» Заходу. Лідер СіПД Т. Окамура навіть видалив проросійські повідомлення з соціальних мереж, які публікував до війни (Moláček).

280

По-друге, СіПД інтегрувала своє розуміння війни в партійно усталені популістські та нативістські наративи, зокрема широко використовує шовіністичні та антиелітарні заклики, критикує чеський уряд за фінансову та військову допомогу Україні. Погіршення макроекономічних показників (висока інфляція) та нестабільний енергетичний ринок сприяли інтеграції цих аргументів партії в свій дискурс. Крім того, уникаючи культурної ксенофобії в часи кризи біженців 2015 р., СіПД нині сформулювала свою опозицію до державної політики щодо дбайливого розподілу обмежених ресурсів, національної безпеки (наприклад, використання ризиків ескалації війни). Зрештою, хоча СіПД відверто не заявила про проросійську позицію та періодично згладжує гостроту конфлікту, але й не засудила агресію путіна, вказавши на відносну відповідальність рф за початок війни, стала на бік кремля, підтримує можливі «мирні переговори» та «дипломатичні рішення».

З даних опитувань громадської думки видно, що за роки війни підтримка СіПД не дуже зросла. Попри це, більшість виборців СіПД не підтримують державної допомоги Україні, виступають проти прийому українських біженців і доволі жорстко оцінюють поточну політичну ситуацію (Павлюк). Зазначимо також, що інші популістські партії, зокрема лівоцентристська партія ANO (Так – Дії незадоволених громадян) колишнього прем'єр-міністра Андрея Бабіша зазна-

ла значних змін у ставленні до рф. Зайнявши спочатку війни чітку антиросійську позицію, і відкрито підтримуючи уряд Чехії після вторгнення рф в Україну, ANO відступила дещо назад, пропагуючи «м'яку проукраїнську» позицію. А під час балотування в президенти Чехії (вибори відбулися в січня 2023 р.), А. Бабіш зайняв чітку проросійську позицію, наголошуючи на необхідності миру, дотримувався схожої з Т. Окамурою риторики. Перед другим туром виборів він звинуватив опонента, політика і відставного генерала Петера Павела у допомозі Україні, апелював до антиукраїнської частини електорату. Натомість П. Павел базував виборчу кампанію на антипопулізмі, викривав некомпетентність і підкупи виборців, які проводив А. Бабіш; вказував на основну мотивацію А. Бабіша балотуватися – «хаос і особисту вигоду». Провідні ж цінності кандидата П. Павела включали: порядок, спокій, гідність та ввічливість. У другому турі П. Павел здобув перемогу, набравши 58,32% голосів, А. Бабіш – 41,68% (У Чехії завершили).

Основні партії у своїх повідомленнях теж використовували наративи, пов'язані з війною. Напередодні загальних виборів 2021 р. дві виборчі коаліції – права SPOLU («РАЗОМ») та центристська «Пірати» і «Старости» (коаліція Чеської піратської партії, Старостів і незалежних), які зрештою сформували уряд, організували свою виборчу кампанію на антипопулістських закликах. Ця стратегія сконструювала дві протилежні моделі ідентичності: популістську та екстремістську (до якої можна віднести ANO, СіПД і комуністичну партію – з одного боку) і антипопулістську та демократичну (з іншого боку). Чеські науковці В. Гавлік і А. Клюкнавська вважають, що однією з визначальних рис дискурсивного антинародництва цих партій була побудова рамки, в якій прозахідна (і продемократична) група тримала лінію оборони проти неявного антизахідного і проросійського екстремізму (Havlík & Kluknavská, 2022). Провідні політики, антипопулісти, зокрема з партії SPOLU використовували у виступах напередодні місцевих виборів восени 2022 р. повідомлення пов'язані з війною та антипопулістські заклики, спрямовані на виборців партії ANO. SPOLU у своїй комунікації використовувала минулу історію А. Бабіша, його співпрацю з комуністичною таємною поліцією, порівнювала його з путіним і звинувачувала в залежності ЧР від газу з рф (Koalice SPOLU, 2022).

Висновки. Отже, впродовж війни популістська права радикальна СіПД адаптувала свій дискурс до нових умов, приховуючи проросійський наратив, але посилюючи економічні виклики невдоволених виборців ЧР. Оскільки чехи все більше підтримують політику рф, це уможливорює діяльність правих популістських радикалів, які вже агітують громадян, готуючись до нових виборів, призначених на кінець жовтня 2025 р. Якщо ж макроекономічні показники ЧР зростуть, то державна допомога матеріально вразливим групам чехів теж зросте, а подальша підтримка СіПД спаде, що покаже зростання довіри до демократичної політичної системи, адже партія популярна серед бідніших виборців, які розчаровані політикою ЧР (Voda & Havlík, 2021).

«За опитуваннями та прогнозами, на зміну проукраїнському Фіалі може прийти Андрей Бабіш та його партія ANO («Так»). Цей мільярдер словацького походження, який спершу засудив анексію Криму та підтримав санкції ЄС, згодом висловився проти членства України у Європейському Союзі» (Вибори 2025). Враховуючи зміну комунікаційної стратегії популістської партії А. Бабіша, можна спрогнозувати дискурсивну і виборчу конкуренцію цих популістських партій – СіПД та ANO, які намагаються використати війну рф проти України для підвищення рейтингу. На наш погляд, хто б не переміг у боротьбі, за відсутності ефективної політичної опозиції, ЧР, ймовірно, матиме подальшу поляризацію між популістськими й антипопулістськими силами.

282

Джерела та література:

1. В Чехії комуністи та соціалісти вперше не попали в парламент. URL: <https://web.archive.org/web/20211009224637/https://crcmedia.info/communists-arnt-in-parliament-crc/>
2. Вибори 2025 у світі: які голосування матимуть значення для України. URL: <https://hromadske.radio/news/2025/01/09/vybory-2025-u-sviti-iaki-holosuva-nnia-matymut-znachennia-dlia-ukrainy>
3. Кіянка І. (2016), Популізм в історії та сучасності: ідеологічні течії, рухи та політичні технології: монографія, Львів, Вид-во ТзОВ «Простір-М», 387 с.
4. Павлюк, О. У Чехії падає інтерес до подій в Україні та схвалення дій уряду на підтримку Києва. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/01/21/7203062/>

5. У Чехії завершили підрахунок голосів: результати виборів президента. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/chehiyi-zavershili-pidrahunok-golosiv-rezultati-1674933460.html>

6. CVVM. (2023). Výzkum k tématu polarizace v rámci projektu SYRI WP.2.2./PA5 Polarizace a populismus. Centre for Public Opinion Research, Czech Academy of Sciences.

7. Červenka, J. (jaro, 2022). Důvěra vrcholným politikům – jaro 2022. Centre for Public Opinion Research, Czech Academy of Sciences. URL: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5527/f9/pi220603.pdf

8. Červenka, J. (podzim, 2022). Česká veřejnost ke konfliktu na Ukrajině – podzim 2022. Centre for Public Opinion Research, Czech Academy of Sciences. URL: https://vvm.soc.cas.czmedia/com_form2content/documents/c2/a5587/f9/pm221209.pdf

9. Červenka, J. (january 2025). Citizens on the situation in Ukraine – Autumn 2024. Centre for Public Opinion Research, Czech Academy of Sciences. URL: <https://cvvm.soc.cas.cz/en/>

10. De Koster, W., Achterberg, P., & Van der Waal, J. (2013). The new right and the welfare state: The electoral relevance of welfare chauvinism and welfare populism in the Netherlands. *International Political Science Review*, 34(1), P. 3–20. URL: <https://doi.org/10.1177/0192512112455443>

11. Hanley, S. (2012). The Czech Republicans 1990–1998: a populist outsider in a consolidating democracy. C. Mudde, & C. R. Kaltwasser (Eds.), *Populism in Europe and the Americas*. Cambridge University Press. P. 68–87. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139152365.005>

12. Havlík, V. (2015). The economic crisis in the shadow of political crisis: The rise of party populism in the Czech Republic. H. Kriesi and T.S. Pappas, (Eds.), *European populism in the shadow of the Great Recession*. ECPR Press. P. 199–216.

13. Havlík, V., & Kluknavská, A. (2022). The populist vs anti-populist divide in the time of pandemic: The 2021 Czech national election and its consequences for European politics. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 60(S1), P. 76–87. URL: <https://doi.org/10.1111/jcms.13413>

14. Hrbáček, M. (2018). *Zahraničně politická orientace SPD Tomia Okamury*. [Bachelor thesis, Masaryk University]. URL: https://is.muni.cz/th/lhci5/Bakalarska_prace.pdf

15. iDnes. (november, 2022). Volby by v říjnu vyhrálo ANO, do Sněmovny se podle průzkumu vrací ČSSD. URL: <https://www.idnes>

cz/zpravy/domaci/predvolebni-pruzkum-agentura-median-volby-poslanecka-snemovna.A221115_065529_domaci_misl

16. Interest in Politics and Public Life – Autumn 2024. Centre for Public Opinion Research, Czech Academy of Sciences. URL: <https://cvvm.soc.cas.cz/en/>

17. Je Okamurova SPD extrémní pravice? A je to vůbec pravice? URL: <https://www.reflex.cz/clanek/volby/83517/je-okamurova-spd-extremni-pravice-a-je-to-vubec-pravice.html>

18. Kim, S. (2020). Between illiberalism and hyper-neoliberalism: competing populist discourses in the Czech Republic. *European Politics and Society*, 21(5), P. 618–633. URL: <https://doi.org/10.1080/23745118.2020.1709368>

19. Koalice SPOLU (2022). Proč Babiš zvýšil energetickou závislost ČR na Putinově Rusku na téměř 100%? URL: <https://twitter.com/SpoluKoalice/status/1555198641442283523?s=20&t=ZIRgGSzm-ol3i9Dkr7ZHww>

284 — 20. Moláček, J. (march 2022). Tomio Okamura skryl na Facebooku příspěvky s Putinem. „Naslinil prst,” říká expert na extremismus. *DeníkN*, URL: <https://denikn.cz/840882/tomio-okamura-skryl-na-facebooku-prispevky-s-putinem-naslinil-prst-rika-expert-na-extremismus/>.

21. Mudde, C. (2004). «The Populist Zeitgeist», *Government and Opposition*, Vol. 39 (4). URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/populist-zeitgeist/2CD34F8B25C4FF4F322316833DB94B7>

22. Okamura přišel o svého ekonomického guru Kohouta, *novinky.cz*, 18. 9. 2013. URL: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-okamura-prisel-o-sveho-ekono-micke-ho-guru-kohouta-203527>

23. Svoboda a přímá demokracie. URL: https://web.kurzy.cz/wiki/w/index.php?title=Svoboda_a_přímá_demokracie&oldid=15754090

24. Tomio Okamura – SPD. (february, 2022). Vyjádření Tomio Okamury včetně komentáře poslance Jaroslava Bašty (SPD) k aktuální situaci na Ukrajině. Válka není řešení. Vláda ČR. URL: https://www.facebook.com/watch/live/?-ref=watch_permalink&v=997970747819679.

25. Tomio Okamura – SPD. (april, 2022). Vláda Petra Fialy se musí starat v první řadě o naše slušné a pracující občany! Vážení přátelé, toto je aktuální URL: <https://www.facebook.com/hnutispd/photos/a.1040621019302076/5267135113317291/?type=3>.

26. Voda, P., Havlík, V. (2021). The rise of populists and decline of others: Explanation of changes in party support in the Czech Republic. *Problems of Post-Communism*, 68(4), P. 279–291. URL: <https://doi.org/10.1080/10758216.2020.1869906>

27. Wirnitzer, J. (june, 2022): Okamura: Na většině Ukrajiny není válka. Mapa: Leda pokud za válku nepočítáme rakety a okupaci. *DeníkN*. URL: <https://denikn.cz/900038/okamura-na-vetsine-ukrajiny-neni-valka-mapa-leda-pokud-za-valku-nepocitame-rakety-a-okupaci/>

References:

1. V Chekhii komunisty ta sotsialisty vpershe ne popaly v parlament. URL: <https://web.archive.org/web/20211009224637/https://crcmedia.info/communists-arnt-in-parliament-crc/>

2. Vybery 2025 u sviti: yaki holosuvannia matymut znachennia dlia Ukrainy. URL: <https://hromadske.radio/news/2025/01/09/vybery-2025-u-sviti-iaki-holosuvannia-matymut-znachennia-dlia-ukrainy>

3. Kiianka I. (2016). Populizm v istorii ta suchasnosti: ideolohichni techii, rukhy ta politychni tekhnolohii: monohrafiia, Lviv, Vyd-vo TzOV «Prostir-M». — 285

4. Pavliuk, O. U Chekhii padaie interes do podii v Ukraini ta skhvalennia dii uriadu na pidtrymku Kyieva. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/01/21/7203062/>

5. U Chekhii zavershyly pidrakhunok holosiv: rezultaty vyboriv prezidenty. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/chehiyi-zavershili-pidrahunok-golosiv-rezultati-1674933460.html>

6. CVVM. (2023). Výzkum k tématu polarizace v rámci projektu SYRI WP.2.2./PA5 Polarizace a populismus. Centre for Public Opinion Research, Czech Academy of Sciences.

7. Červenka, J. (jaro, 2022). Důvěra vrcholným politikům – jaro 2022. Centre for Public Opinion Research, Czech Academy of Sciences. URL: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5527/f9/pi220603.pdf

8. Červenka, J. (podzim, 2022). Česká veřejnost ke konfliktu na Ukrajině – podzim 2022. Centre for Public Opinion Research, Czech Academy of Sciences. URL: https://vmm.soc.cas.czmedia/com_form2content/documents/c2/a5587/f9/pm221209.pdf

9. Červenka, J. (january, 2025). Citizens on the situation in Ukraine – Autumn 2024. Centre for Public Opinion Research, Czech Academy of Sciences. URL: <https://cvvm.soc.cas.cz/en/>
10. De Koster, W., Achterberg, P., & Van der Waal, J. (2013). The new right and the welfare state: The electoral relevance of welfare chauvinism and welfare populism in the Netherlands. *International Political Science Review*, 34(1), P. 3–20. URL: <https://doi.org/10.1177/0192512112455443>
11. Hanley, S. (2012). The Czech Republicans 1990–1998: a populist outsider in a consolidating democracy. C. Mudde, & C. R. Kaltwasser (Eds.), *Populism in Europe and the Americas*. Cambridge University Press. P. 68–87. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139152365.005>
12. Havlík, V. (2015). The economic crisis in the shadow of political crisis: The rise of party populism in the Czech Republic. H. Kriesi and T.S. Pappas, (Eds.), *European populism in the shadow of the Great Recession*. ECPR Press. P. 199–216.
- 286 — 13. Havlík, V., & Kluknavská, A. (2022). The populist vs anti-populist divide in the time of pandemic: The 2021 Czech national election and its consequences for European politics. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 60 (S1), P. 76–87. URL: <https://doi.org/10.1111/jcms.13413>
14. Hrbáček, M. (2018). *Zahraničně politická orientace SPD Tomia Okamury*. [Bachelor thesis, Masaryk University]. URL: https://is.muni.cz/th/lhci5/Bakalarska_prace.pdf
15. iDnes. (november, 2022). Volby by v říjnu vyhrálo ANO, do Sněmovny se podle průzkumu vrací ČSSD. URL: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/predvolebni-pruzkum-agentura-median-volby-poslanecka-snemovna.A221115_065529_domaci_misl
16. Interest in Politics and Public Life – Autumn 2024. Centre for Public Opinion Research, Czech Academy of Sciences. URL: <https://cvvm.soc.cas.cz/en/>
17. Je Okamurova SPD extrémní pravice? A je to vůbec pravice? URL: <https://www.reflex.cz/clanek/volby/83517/je-okamurova-spd-extremni-pravice-a-je-to-vubec-pravice.html>
18. Kim, S. (2020). Between illiberalism and hyper-neoliberalism: competing populist discourses in the Czech Republic. *European Politics and Society*, 21(5). URL: <https://doi.org/10.1080/23745118.2020.1709368>
19. Koalice SPOLU (2022). Proč Babiš zvýšil energetickou závislost ČR na Putinově Rusku na téměř 100 %? URL: <https://twitter.com/SpoluKoalice/status/1555198641442283523?s=20&t=ZIRgGSzm-ol3i9Dkr7ZHww>

20. Moláček, J. (2022). Tomio Okamura skryl na Facebooku příspěvky s Putinem. „Naslinil prst,” říká expert na extremismus. DeníkN, URL: <https://denikn.cz/840882/tomio-okamura-skryl-na-facebooku-prispevky-s-putinem-naslinil-prst-rika-expert-na-extremismus/>.

21. Mudde, C. (2004). «The Populist Zeitgeist», Government and Opposition, Vol. 39 (4). URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/populist-zeitgeist/2CD34F8B25C4FF4F322316833DB94B7>

22. Okamura přišel o svého ekonomického guru Kohouta, novinky.cz, 18. 9. 2013. URL: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-okamura-prisel-o-sveho-ekonomickeho-guru-kohouta-203527>

23. Svoboda a přímá demokracie. URL: https://web.kurzy.cz/wiki/w/index.php?title=Svoboda_a_p%C5%99%C3%ADm%C3%A1_demokracie&oldid=15754090

24. Tomio Okamura – SPD. (february, 2022). Vyjádření Tomio Okamury včetně komentáře poslance Jaroslava Bašty (SPD) k aktuální situaci na Ukrajině. Válka není řešení. Vláda ČR. URL: https://www.facebook.com/watch/live/?-ref=watch_permalink&v=997970747819679.

287

25. Tomio Okamura – SPD. (april, 2022). Vláda Petra Fialy se musí starat v první řadě o naše slušné a pracující občany! Vážení přátelé, toto je aktuální URL: <https://www.facebook.com/hnutisspd/photos/a.1040621019302076/5267135113317291/?type=3>

26. Voda, P., Havlík, V. (2021). The rise of populists and decline of others: Explanation of changes in party support in the Czech Republic. Problems of Post-Communism, 68(4), P. 279–291. URL: <https://doi.org/10.1080/10758216.2020.1869906>

27. Wirnitzer, J. (june, 2022): Okamura: Na většině Ukrajiny není válka. Mapa: Leda pokud za válku nepočítáme rakety a okupaci. DeníkN. URL: <https://denikn.cz/900038/okamura-na-vetsine-ukrajiny-neni-valka-mapa-leda-pokud-za-valku-nepocitame-rakety-a-okupaci/>